

ЩОДО ЕФЕКТИВНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ В ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ

МУЛЯР Мирослава Сергіївна - здобувач кафедри цивільного і трудового права Київського університету права Національної академії наук України

УДК 347.455

В статті аналізуються сучасні тенденції зарубіжної правової думки щодо ефективності інформаційної складової в правовому регулюванні споживчого кредитування в контексті реформування законодавства про споживчий кредит, зокрема вирішення та запобігання проблем надмірної заборгованості. Зазначено, що на сьогоднішній день є потреба в переосмисленні існуючих підходів і концепцій інформаційної складової в споживчому кредитуванні.

Глобальна фінансово – економічна криза 2008 року, що проявила недоліки нормативно – правового регулювання споживчого кредитування, призвела до усвідомлення необхідності його реформування. Для більшості країн світу актуальним стало питання запровадження дієвих механізмів подолання наслідків фінансової кризи, зокрема вирішення проблем надмірної заборгованості населення за споживчими кредитами, у тому числі іпотечними. Основними інструментами політики боротьби з надмірною заборгованістю населення стала концепція відповідального кредитування та споживче право [1]. Захист прав споживачів набув неабиякого значення.

Метою цієї статті є аналіз сучасних тенденцій зарубіжної правової думки щодо ефективності інформаційної складової в цивільно- правовому регулюванні споживчого

кредитування в контексті реформування законодавства зі споживчого кредитування, зокрема вирішення та запобігання проблем надмірної заборгованості.

Теоретичну основу для написання статті становлять праці таких науковців як: Ірина Домураз (Irina Domurath), Майкл Дікерсон (Mechele Dickerson), Ян Рамсай (Iain Ramsay), Матчелд де Хун (Machteld de Hoon) та Ванесса Мак (Vanessa Mak).

За висновком Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), посилення уваги до захисту прав споживачів фінансових послуг у всьому світі пояснюється особливостями сучасних фінансових продуктів та послуг, які передбачають можливість істотного перекладення ризиків, що виникають, саме на споживачів. Нездатність споживачів належним чином зрозуміти та оцінити ризики на фоні недостатнього правового регулювання та агресивних методів просування фінансових послуг, які до того ж можуть супроводжуватися зловживаннями, шахрайством та іншими неправомірними діями з боку надавачів послуг, створюють загрозу для економічної безпеки населення та підривають його довіру до фінансових ринків [2]. Широко визнається, що регулювання фінансового сектора має бути «відповідальним» у тому сенсі, що воно включає в себе захист від надмірної заборгованості споживачів, зокрема це зазначено у Звіті Світового Банку «Відповідальне кредитування - огляд інструментів регулювання» [3]. Споживачі повинні бути захищені на

ринку іпотечного кредитування від надмірної заборгованості, яка може мати серйозні наслідки для споживачів (втрата свого будинку), так і для стабільності фінансової системи в цілому.

Одним із ключових засобів відповідального кредитування стало розкриття попередньої інформації споживачу про фінансову послугу.

Відповідно до визначеної Світовим банком «Належної практики захисту споживачів фінансових послуг» відповідальна практика розкриття інформації передбачає, що інформація має бути зрозумілою, повною та порівняльною [4].

У жовтні 2011 року міністрами фінансів та головами центральних банків країн Великої Двадцятки (G 20) були схвалені «Фундаментальні принципи захисту споживачів фінансових послуг» [5], у тому числі забезпечення прозорості і розкриття інформації при наданні фінансових послуг, а також сприяння фінансовій грамотності та обізнаності споживачів.

Зазначені принципи лягли в основу нових законодавчих актів ЄС та США, що регулюють кредитування населення на придбання житла: Директива 2014/17/ЄС «Про кредитні договори зі споживачами на придбання житлової нерухомості», Розділи X, XIV Закону Додда-Франка (The Dodd — Frank Act) «Про реформування Уолл — стріт» та захист прав споживачів при іпотечному кредитуванні».

Положення Директиви 2008/48 /ЄС, яка була прийнята Європейським парламентом у квітні 2008 року, не розповсюджувалися на іпотечні кредити. Лише деякі країни Європейського Союзу, при імplementації цього документу у національне законодавство, включали кредити на придбання житла до сфери регулювання споживчого кредитування. Утім, згідно з даними ОЕСР, станом на 2012 рік довгострокові кредити, що в основному складаються з іпотечних кредитів, складають найбільшу частку заборгованості домогосподарств — 80% від загальної заборгованості домогосподарств у 26 країнах членів ОЕСР, і навіть 90 % у 10 країнах. Найвищі показники зафіксовані у Швейцарії — 99,9 %, Ка-

наді - 96,9% найнижчий в Італії - 69,9 % та у США - 70,7 % [6].

Отже, нові законодавчі акти, що були прийняті країнами ЄС та США, перш за все, були спрямовані на вирішення проблем надмірної заборгованості населення, що мають місце на ринку іпотечного кредитування населення та недопущення кризових явищ у майбутньому.

Сама концепція відповідального кредитування у Директиві 2014/17/ ЄС та у Директиві 2008/48 /ЄС зводиться до обов'язку кредитодавця своєчасно надавати позичальнику точну, прозору, зрозумілу, порівняльну інформацію та рекомендації про кредитну послугу, а обов'язком позичальника є надання кредитодавцю точної інформації щодо оцінки кредитоспроможності.

Теоретично основні принципи Директиви 2008/48 /ЄС та Директиви 2014/17/ЄС щодо надання прозорої стандартизованої про кредит та оцінки кредитоспроможності позичальника є надійними інструментами для запобігання надмірної заборгованості. Проте на практиці залишається цілий ряд невирішених питань, що підривають ефективність положень Директив. Наприклад, обов'язок кредитодавця надати споживачу попередню інформацію про кредит не усуває небезпеку надання споживачу неповної інформації про кредит. Окрім цього, надмірна заборгованість може виникнути не лише через несумлінність кредитодавця, а й через неправильну оцінку споживачем своїх майбутніх фінансових можливостей.

Утім, слід звернути увагу на те, що останнім часом вчені з різних країн у своїх публікаціях піддають сумніву твердження, що поінформованість та обізнаність споживача є достатнім заходом у боротьбі з надмірною заборгованістю.

Дослідження у галузі поведінкової економіки також засвідчують, що інформаційна парадигма не бездоганна. Не завжди зрозуміло, чи розуміє, чи навіть читає споживач інформаційні документи перед укладенням кредитних угод, чи виконує кредитодавець усі вимоги щодо надання інформації споживачу. Окрім того, піддається сумніву значення документів із попередньою інформацією про кредит (брошури, інформаційні листів-

ки, паспорт кредиту) захистити споживача від непередбачених економічних потрясінь – інфляція, втрата роботи.

Отже, серед науковців розповсюдженою стала точка зору про те, що при регулюванні споживчого кредитування має братися до уваги і поведінкова економіка.

Так, на думку американського професора права Майкла Дикерсона (Mechele Dickerson), консультування та розкриття додаткової інформації споживачу навряд чи самі по собі значним чином здатні допомогти у зменшенні надмірної заборгованості через деякі когнітивні упередження у людей. Як зазначає М. Дикерсон, люди мають схильність занадто оптимістично оцінювати свої фінансові можливості у майбутньому та дуже часто недооцінюють ризик того, що з ними можуть статися негативні події, зокрема нездатність погашати свої борги, оскільки, як правило, вони надають великого значення позитивним аспектам поточних подій – здатність мати власний будинок. З огляду на це, невірним є припускати, що більшість споживачів буде послідовно контролювати власний імпульс до надмірного споживання. Адже у значній частці споживачів є підстави вважати, що їх доходи у майбутньому будуть значно зростати протягом декількох років. Ймовірно, що зусилля переконати цих споживачів стримати свої витрати шляхом надання їм додаткової інформації є безперспективними [7].

Окрім цього, на думку М. Дикерсон є очевидним і те, що кредитори і надалі будуть протидіяти спробам регулювати їх практику надання кредиту і, можливо, будуть стверджувати про необхідність покращувати принципи інформування споживача чи фінансову грамотність. Проте зазначені принципи не працювали в минулому, а тому відсутні підстави вважати, що вони будуть працювати у майбутньому та здатні протидіяти надмірній заборгованості [8].

Подібну позицію поділяє і англійський вчений Ян Рамсай (Iain Ramsay), який зазначає, що регулювання споживчого кредитування повинне бути оцінене у світлі поведінкової економіки, яка стверджує, що люди не здатні бути раціональними в економічних витратах. Споживач може адекватно оціню-

вати свої ризики у короткостроковій перспективі, у довгостроковій перспективі він недооцінює ризик і занадто впевнений, що неприємності обійдуть його стороною. Таким чином, поведінкова економіка ставить під сумнів ефективність існуючих стратегій та концепцію обізнаного, відповідального споживача, який здатний самостійно управляти своїми фінансовими рішеннями. Важливість інституту розкриття інформації та фінансової грамотності підлягає об'єктивній оцінці, оскільки на практиці споживачі переважно діють нераціонально. Як зазначає Ян Рамсай, поведінковий аналіз забезпечує підтримку історичної концепції про те, що кредит є потенційно небезпечним продуктом і недалекоглядно покладатися на раціональність обізнаного споживача у прийнятті рішення щодо отримання кредиту [9].

Ставлять під сумнів ефективність підходу, що базується на раціональності прийняття рішень поінформованим споживачем і вчені Тілбургського університету Матчелд де Хун (Machteld de Hoon) та Ванесса Мак. У своєму науковому дослідженні вони зазначають, що людська спроможність сприймати та обробляти нову інформацію взагалі є обмеженою, а тому надання споживачам права на інформацію автоматично не призводить до прийняття ними правильних рішень. На практиці постать «обізнаного споживача» не виглядає реалістичною. Окрім цього, непоодинокими є випадки, коли кредиторів порушують кредитні договори і у таких випадках переддоговірна інформація не допоможе споживачу захистити свої інтереси [10].

Отже, все більше науковців Західної Європи та Північної Америки доводять не ефективність забезпечення надійного захисту споживача-позичальника шляхом розкриття йому інформації про кредит. Науковці справедливо піддають критиці існуюче законодавство ЄС, що регулює споживче кредитування, в основі якого лежить концепція інформованого споживача.

Важливим є запровадження нових механізмів захисту прав та інтересів споживачів у кредитних правовідносинах, які враховували б результати досліджень поведінкової економіки.

АНОТАЦІЯ

У статті аналізуються сучасні тенденції зарубіжної правової думки щодо ефективності інформаційної парадигми в правовому регулюванні споживчого кредитування в контексті реформування законодавства зі споживчого кредитування, зокрема вирішення та запобігання проблем надмірної заборгованості. Зазначається, що на сьогодні є потреба в переосмисленні існуючих поглядів і концепцій інформаційної складової у відносинах при споживчому кредитуванні.

SUMMARY

The article analyzes the current trends of foreign legal thought regarding the effectiveness of the information paradigm in the civil regulation of consumer credit in the context of reforming legislation on consumer credit, in particular solutions and prevention of excessive debt problems. It is noted that to date, there is a need to rethink existing beliefs in and concepts of the information component in relationships within the frame of consumer lending.

Рекомендації щодо вдосконалення законодавства ЄС про споживче кредитування є надзвичайно важливими для України, оскільки наша держава знаходиться у процесі адаптації вітчизняного законодавства до законодавства Європейського Союзу.

У подальшому, на базі виявлених трендів сучасної зарубіжної правової думки, нами будуть дослідженні окремі аспекти інформаційних прав споживачів як учасників кредитних договорів шляхом з'ясування їх правової природи, змісту, умов здійснення та захисту у разі порушення.

Література

1. Hans-W. Micklitz, Irina Domurath. A Map of Responsible Lending and Responsible Borrowing in the EU and Suggestions for a Stronger Legal Framework to Prevent Over-Indebtedness of European Consumers/ Consumer Debt and Social Exclusion in Europe. Surrey, UK : Ashgate, 2015. p. 155-175.

2. G20 High –Level principles of financial consumer protection: Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/g20/topics/financial-sector-reform/48892010.pdf>

3. Всесвітній банк. Відповідальне кредитування-огляд інструментів регулювання. – 2013: Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://siteresources.worldbank.org/EXTGLOBALFINREPORT/Resources/8816096-1361888425203/9062080->

1364927957721/9115725-1384205223659/Responsible_Lending_Paper.pdf

4. Responsible lending overview of regulatory tools. The World bank. October 2013.

5. G20 High –Level principles of financial consumer protection: Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/g20/topics/financial-sector-reform/48892010.pdf>

6. OECD Factbook 2014: Economic, Environmental and Social Statistics Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.oecd-ilibrary.org/sites/factbook-2014-27-en/index.html?contentType=&itemId=%2Fcontent%2Fchapter%2Ffactbook-2014-27-en&mimeType=text%2Fhtml&containerItemId=%2Fcontent%2Fserial%2F18147364&accessItemIds=>

7. Mechele Dickerson, Consumer Over - Indebtedness: A U.S. Perspective: Електронний ресурс. – Режим доступу <http://www.tilj.org/content/journal/43/num2/Dickerson135.pdf>.

8. Там само

9. Iain Ramsay. Consumer credit regulation after the fall: international dimensions. – 2012 - Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://paperity.org/p/51632447/consumer-credit-regulation-after-the-fall-international-dimensions>

10. Machteld de Hoon, Vanessa Mak, Consumer empowerment strategies – a right-oriented approach versus a needs- oriented approach, Tilburg law school, legal studies research paper series, april, 2011.